

A KÉPZÉSI IDŐ FELHASZNÁLÁSA TANÍTÓKÉPZŐS HALLGATÓKNÁL

Hallgatóink életvitelében a képzési idő felhasználását vizsgálva arra próbáltunk választ keresni, hogy az egyes tevékenységekben a tanulási és a szabadidő adott keretei között hogyan nyilvánulnak meg a sajátos érdeklődési irányok, a hivatásra való felkészülés motívumai és a tanulóval kapcsolatban kialakult meggyőződések. Célunk volt *a hallgatók mindennapi életének jellegzetességeit feltárni, az egyes tevékenységek előfordulását és időtartamát megállapítani.*

A vizsgálat módszeréül az időmérleg-készítést alkalmaztuk, a hallgatói tevékenységek saját maguk által történő jegyzőkönyvezését kértük. Az időmérleg egy hét valamennyi napjáról készült 1976. május 3–8-a között. A jelöltek a hét napjairól minden este külön készítették időmérleg-lapot, amelybe a reggeli felkeléstől az esti lefekvésig terjedő idő mindennemű elfoglaltságát beírták, legalább 10 percet kitevő idő esetén. A vizsgálat módszerét részben saját felmérésünkből vettük át, melyet 1962-ben végeztünk.¹

Az időfelhasználási vizsgálat a Kaposvári Tanítóképző Főiskola I–II–III. évfolyamának és a Debreceni Tanítóképző Intézet II. évfolyamának 20–20 fős mintájával készült. A kiadott időmérleg-lapokból 51 db érdekezett vissza, így a minta létszáma 51 fő. A hallgatók által megjelölt tevékenységeket, időtöltéseket a következő fő címek szerint dolgoztuk fel: I. Reggeli teendők II. Közlekedés III. Étkezések IV. Kötelező órák V. Kötelező tanulás VI. Fakultatív tanulás VII. Szükségletek VIII. Pihenés – szórakozás IX. Társas élet X. Pénzkeresés XI. Esti teendők XII. Egyéb (meg nem nevezett tevékenység) XIII. Hiányzó idő (kitöltetlen vagy hiányosan kitöltött lapok miatt).

A külön elkészített részösszesítéseket (minden részcímben szereplő tevékenység-fajtáról) nem tudjuk közzétenni a terjedelmi korlátok miatt, ezért csak a teljes minta időfelhasználásáról készült összesítő táblázatunkat közöljük (*1. táblázat*).

A képzési időre vonatkozó adatok elemzése

Az időfelhasználás I. csoportjaként a *reggeli teendők* szerepelnek (felkelés, torna, mosakodás stb.). A kapott adatokból kitűnik a reggeli teendőkre fordított időmennyiségben a jelentős eltérés, a szóródás nagysága. A napi 15 perctől 60-ig terjedő adatokban észlelhető ez. A heti átlag 203 perc, a napi 29 perc e tevékenységekre

¹ Szeléndi Gábor: A tanítóképzős hallgatók megterheléséről. Felsőoktatási Szemle 1964. 13–23.

1. táblázat

Összesítés a teljes minta időfelhasználásáról (napi)

Mivel töltik idejüket?	Összes hallgatónál, percben	Egy hallgatónál, percben	Ébrenléti idő %-ában
I. Reggeli teendők	10,365	29,0	3,1
II. Közlekedés	15,920	44,5	4,7
III. Étkezések	31,095	86,0	9,5
IV. Kötelező órák	59,370	166,3	17,7
V. Kötelező tanulás	49,920	134,2	14,2
VI. Fakultatív tanulás	7,220	20,2	2,1
VII. Szükségletek	36,095	101,1	10,7
VIII. Pihenés – szórakozás	81,625	229,0	24,3
IX. Társas élet	26,980	75,3	8,0
X. Pénzkeresés	2,700	7,5	0,8
XI. Esti teendők	3,175	8,8	1,1
XII. Egyéb (meg nem nevezett tevékenység)	1,240	3,4	0,3
XIII. Hiányzó idő, kitöltetlen lapok miatt	9,760	34,4	3,5
Összesen	335,465	939,7	100

hallgatónként. A legnagyobb gyakoriság a napi 30 perces időtartamnál fordult elő (126 esetben), míg a modus II. a 40 percnél van (a 85 esettel).

Külön összesített csoport a *közlekedés*, melyben a napi bejárás és a hétközi, hétfégi utazás egyaránt előfordul. Itt is túl nagy az eltérés, az alsó érték a 10 perc és a felső, a 405 perc között, köztük sokféle adattal. Egy hallgatóra heti 312 perc az átlag, míg a napi átlag: 44 perc. A modus I. a 30 percnél (111 esetben), a modus II. a 20 percnél jelentkezik (52 eset).

Összesítettük az *étkezésre* fordított időmennyiségeket. Az adatok alapján a reggelizésnél a legnagyobb gyakoriság a 20 perces értéknél (115 esetben), a modus II. a 30 percnél fordul elő (114 esetben). Az ebédeltést 256 esetben 30 perc alatt végezték (modus I.), míg a modus II. az eléggé jelentős 60 perces adatnál mutatkozott (52 főnél). Az is kitűnt az adatokból, hogy szinte teljesen hiányzik az uzsonnázás a jelöltek életéből. Az étkezési idő heti átlaga hallgatónként 610 perc, a napi 86 perc.

Feldolgoztuk a *kötelező órák* csoportot, melyben az előadások, szemináriumok, tanítási gyakorlatok és kötelező szakkollégiumok összegeződtek. III. éveseknél itt is jelentkezik a heti egy tanítási órák nélküli nap (szakdolgozati nap) arányokat megváltoztató hatása és a kevesebb óraszám ténye is. Így adódik az évfolyamok közötti eltérés a heti és napi értékekben: I. éven heti 1378, napi 229, II. éven 1078 illetve 180, III. éven heti 857 és napi 143 perc az egy főre jutó időmennyiség a kötelező órákból. A kötelező órák heti időtartama egy hallgatónál átlagban 166 perc naponta, ill. 1164 perc hetente.

Az *összesítő* táblázatban szerepel a *kötelező tanulás* kategória. Ide vettük a minden hallgatónak előírt szaktárgyak tanulását. Az egy főre jutó heti átlag: 940 perc, a napi 134

perc. Ennek közel harmada fordítódik a szaktárgyakból való verbális tanulásra, kivéve a nyelvtanulást, énektanulást. Az iskolai gyakorlatokra való felkészülésre megy el az idő negyede, míg a különböző gyakorlati feladatok (manuális, írásos) megoldására a tanulási idő 1/5-e.

A *fakultatív tanulás* c. csoportba az önként vállalt tanulmányokkal való foglalkozás, és az ezekkel kapcsolatos otthoni tanulás, gyakorlás került (ezek időtartama). Ebben dominálnak a különböző ének-zenei, művészettörténeti speciálkollégiumokkal kapcsolatos tevékenységek. Egy főre jutó heti átlag: 141 perc, napi 20 perc.

Nagyon összetett tevékenységcsoport a *szükségletek* című. Itt az alapvető testi szükségletektől a különböző más szükségletekig (pl. hivatalos ügyek intézése) széles a skála. A felmérésben részt vevők túlnyomó többsége nő, ebből adódik a saját szükségleteik kielégítése melletti környezet-rendbentartási tevékenység nagy időtartama. A fürdés, a mosás, a hajápolás 1/3-ot tölt ki, míg szintén jelentős az 1/6-os részesedéssel a vásárlás-bevásárlás-önmaguknak és a családnak. Az egy főre jutó átlag a szükségletekre fordított időben 708 perc, míg naponta 101 perc megy el erre.

A *pihenés-szórakozás* c. kategóriába a pihenésen kívül azokat a tevékenységeket vettük, melyeknél nem döntő a társ részvétele, amelyeknél nem derült ki a partnerek neme, száma. Mint érdeklődésvizsgálatunkból várható volt, e kategóriában a ranglista élére a televíziózás, a pihenés (órák közti szünet) és a szépirodalom olvasása került, közel 50%-os részesedéssel a teljes pihenési-szórakozási időből.² A 4. helyen a beszélgetés, az 5.-en a séta, a 6.-on a moziba járás áll. A pihenés-szórakozás egy főre jutó heti átlaga 1600 perc, míg naponta 229 percet használnak fel erre tanítójelöltjeink.

Külön csoportként vizsgáltuk a *társas élet* tevékenységeinek időtartamait. Idekerültek az ifjúsági mozgalmi munkák, a szakmai vitatkozások, a másik nemmel kapcsolatos időtöltések, a barátkozások és a társas élet ünnepi és köznapi eseményeivel kapcsolatos időtöltések. Az 1. helyen álló KISZ és úttörővezetői, valamint kollégiumi munka az időtartam negyedét teszik ki. A 2. és 3. helyen álló a randevúzás és a családi látogatás. 4.-re került az ünnepi rendezvényeken való részvétel, míg 5. helyre került a kirándulás, társakkal. A társas életre jutó heti átlagidő 527 perc, a napi 75 perc.

Nagyon kismértékben fordul elő a *pénzkeresés* mint tevékenység jelöltjeinknél. Egy színházi statisztaként dolgozó hallgatónő tevékenysége adta a nem szakmai tevékenység adatait, de a szakmai jellegű pénzkeresés (gyermekek tanítása) szinte alig szerepel hallgatóinknál. A heti átlagidő 53, a napi 8 perc jelöltenként.

Az *esti teendő* címszóban az előkészületek és a lefekvés szerepel együtt. Itt a modus I. a 30 perces időtartamnál található (70 esetben), míg a modus II. a 20 percnél (35 esetben). Az esti teendőkre fordított idő heti átlaga 62, a napi átlaga 9 perc hallgatónként. Az összesítésben szerepel az *egyéb* (meg nem nevezett tevékenység) kategória, melyben azokat a válaszokat összegeztük, ahol a jelölt nem írt be konkrét tevékenységet, csak időmennyiséget jelzett, az otthon voltam megjegyzéssel. Itt a heti átlag 24, a napi 3,4 perc hallgatónként.

Az *alvási idő* c. összesítésünkéből kitűnik a nagymértékű szóródás a hallgatók alvási idejére vonatkozóan, az 5 órától a 14 óráig terjedő értékek közötti. Itt a legnagyobb gyakoriság a napi 8 órai értéknél (79 eset), a modus II. a 9 óránál (76 eset), míg a modus

²Szeléndi Gábor: Tanítóképzős hallgatók érdeklődésének vizsgálata. Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei. XIV. Debrecen 1979. 19–32.

III. a 7 órás alvásnál (40 eset) található. Az egy főre jutó heti átlag az alvási időben 3502 perc (58 és fél óra), a napi átlag 503 perc (8 óra 23 perc). Ezzel szemben az *ébredési idő* egy főre jutó heti átlagideje 6557 perc (109 óra 37 perc), a napi átlaga 939 perc, (15 óra 39 perc).

Az egyes hallgatók időfelhasználásának kérdései

Az 1. sz. táblázatból a jellemző vonásokat kiemelve az első: a *pihenésre-szórakozásra* fordított idő nagy mértéke, hiszen a napi átlag 229 perc hallgatónként, mely az ébredési időnek majdnem 1/4-ét teszi ki (24,3%). Ezzel a tevékenységek ranglistáján az élen áll, megelőzve a *kötelező órák látogatását és a kötelező tárgyakból való tanulást*, melyek a második és harmadik helyen állnak, előbbi 166 perccel, utóbbi 134 perccel, mely az ébredésnek 17,7, ill. 14,2%-a.

A végzett tevékenységek között előkelő helyet foglal el a *szükségletek kielégítése*, mely a 4. helyen szerepel, s napi 101 percet tesz ki, az ébredési idő közel 11%-át. Az *étkezésekre* fordított idő átlagban 86 perc, az ébredés majdnem 1/10-e. A *társas élet* kategóriájába sorolt tevékenységek egy főre jutó napi átlaga 75 perc, az ébredés 8%-át kiteve. Rangsorban következő tevékenység a *közlekedés*, mely a napi bejárás mellett a különféle hétközi és hétvégi utazásokat is magában foglalja. Az így adódó napi átlagot a 45 percet, mely az ébredés közel 5%-a, nem tarthatjuk soknak. A *reggeli és esti teendők* együttesen 4,2%-ot foglalnak el hallgatóink napjából, ez közel 39 percet jelent.

A napi időfelhasználás adataihoz viszonyítva, de önmagában nézve a ráfordítási időt: nagyon elégedetlenek lehetünk a *fakultatív tanulásra* szánt időtartammal, mely napi 20 percet tesz ki, az ébredés 2%-át. Így ez kevesebb, mint akár a reggeli felkeléssel kapcsolatos teendők időtartama, akár a társas életbe tartozó tevékenységeké, melyből csak az idő negyede fordítódik a szabadon választott tanulási tevékenységek közös megbeszélésére. Annál inkább kevésnek érezzük, ha összevetjük másik vizsgálatunkban megfogalmazott sokoldalú hallgatói érdeklődéssel mint igénnyel, amelyre végül is csak ennyi időt szánnak saját életvitelükben.

Külön csoportba vettük az *anyagi elismeréssel* járó bármilyen tevékenységüket (pénzkeresés címen), de ez nagyon kismértékű jelöltjeinknél, mivel az ébredési idő 1%-át sem éri el, és a napi 939 percből mindössze 8 percet tesz ki.

A 12. és 13. címszók azért váltak szükségessé, mert több jelölt jegyzőkönyvében az időtartam megjelölése mellé csak az „*otthon voltam*” megjegyzést tette, de nem fejtette ki, hogy ezen belül milyen időtöltés gazdagította őt, illetve a jegyzőkönyvek egy-egy lapján „*fehér foltok*” is maradtak. Ezek az ébredési idő 3,8%-át, percekben kifejezve közel 38 percet tesznek ki hallgatónként, naponként.

Az eddigiekben vázolt és rangsorba helyezett tevékenységek napi átlagban hallgatónként 939,7 percet, 15 óra 39,7 percet jelentenek, mit ébredési időként veszünk, szemben az alvási időtartammal, mely hallgatónként napi 503,3 perc, 8 óra 23,3 perc. Ha az ébredési idő és alvási idő mennyiségét, ezek egymáshoz való viszonyát vesszük, akkor egészében elégedettek lehetünk a kettő arányával. Az alvási idő mennyiségét vehetjük soknak, a több mint 8 órát naponta, melyet az ifjúkorban már nem tartunk feltétlenül

szükségesnek a szervezet regenerálódásához, ha még ehhez hozzávesszük a gyakorisági adatokat, így a modus II. értékét, a 9 órai alvásidőt (76 esetben), akkor különösen indokoltnak érezzük megállapításunkat.

A különböző tevékenységcsoportok elemzése

Az előzőekben elemzett 13 tevékenységet négy tartalmilag összetartozó tevékenységcsoportban foglaltuk össze: A) szükségletek, B) szakmai ismeretszerzés—tanulás, C) pihenés—szórakozás, D) egyéb időtöltések csoportjába. Az így csoportosított tevékenységekre vonatkozó adatokat adjuk meg a 2. és 3. táblázatokban, egyik a tevékenységcsoportokra fordított időmennyiségeket tünteti fel *percekben*, a másik a tevékenységcsoportok részesedését adja az ébrenléti idő *százalékában*.

A négy tevékenységcsoportból a teljes mintát tekintve a rangsor első helyén áll a *szakmai ismeretszerzés*, mely napi átlagban 367 perc hallgatónként, az ébrenlét idejének 34%-a. Második helyen a *pihenés-szórakozás* található 310,5 perccel, mely az ébrenlét 32,3%-a. A 3. helyezett a *szükségletek* kielégítését biztosító tevékenységcsoport 262,7 perces átlagidővel, az ébrenlét 29,1%-át kitevé, míg 4. helyen az *egyéb* időtöltések kategóriáját látjuk 16,7 perccel, mely az ébrenlét 4,6%-a.

Ha a kapott eredményeket még tovább összevonnuk és két csoportot veszünk fel: a *szakmai ismeretszerzésre* és a *nem ismeretszerzésre fordított tevékenységeket*, és ezek időtartamát kiszámítjuk, akkor a helyzet a következő:

Hallgatónként	Napi, percben	Az ébrenléti idő %-ában
Szakmai ismeretszerzés ideje	367	34
Nem ismeretszerzésre fordítva	589,5	66

A négy tevékenységcsoport egymáshoz viszonyítása során szembetűnik, hogy a szakmai ismeretszerzésre fordított idő nem sokkal nagyobb, mint a pihenésre-szórakozásra fordított; a két tevékenységcsoport ilyen arányú részesedése hallgatóink életében szerintünk *negatív tendencia*, melyen változtatnunk kellene. Soknak érezzük a 3. helyen álló szükségletek című csoport részesedését is jelöltjeink életében.

Még rosszabb arányok találhatók a szakmai képzésre és a nem szakmai képzésre fordított időmennyiségek között, hiszen a tanulás a napi tevékenységeknek csak *egy-harmad része*, míg a más jellegű tevékenységek az ébrenléti időből kétharmad részt foglalnak el. Az 1962-ben végzett és 1964-ben publikált felmérésünk eredményei ennél kedvezőbbek, hiszen ott a vizsgaidőszak előtt jelentősen nagyobb volt a tanulás részesedése az ébrenléti időből, a tanulás közel 56%-os és a nem szakmai képzés 44%-os részesedése jelzi ezt, de még a hétköznapi életritmust jobban visszaadó második felmérésben is közel 50–50%-os megoszlásban jelentkezett a tanulás és a nem tanulás hallgatóink ébrenléti idejében.

Ha az egyes részminták eredményeit nézzük, akkor kitűnik, hogy a kaposvári I. és II. éveseknél és a debreceni II. éveseknél első helyen áll a szakmai ismeretszerzés a tevékenységcsoportok között, de a kaposvári III. évesek mintájánál a rangelső a pihenés-szóra-

2. táblázat

A tevékenységek csoportosítása (percekben)

	Egy hallgatónál hány perc?			
	Kaposvár I. év	Kaposvár II. év	Kaposvár III. év	Debrecen II. év
A) Szükségletek I–II–III–VII–XI	263	237	306	245
B) Szakmai ismeretszerzés IV–V–VI	450	380	274	364
C) Pihenés – szórakozás VIII–IX	269	273	347	353
D) Egyéb időtöltés X–XII–XIII	14	38	15	–
Összesen	996	928	942	962

3. táblázat

A tevékenységek csoportosítása (százalékban)

	Ez a nap ébren töltött részének hány %-a?			
	Kaposvár I. év	Kaposvár II. év	Kaposvár III. év	Debrecen II. év
A) Szükségletek I–II–III, VII–XI	28,45	25,60	32,76	25,47
B) Szakmai ismeretszerzés IV–V–VI	41,20	36,27	24,97	37,63
C) Pihenés – szórakozás VIII–IX	28,74	29,41	36,84	36,90
D) Egyéb időtöltés X, XII–XIII	1,61	8,72	5,43	–
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00

kozás, és csak 3. helyre került a szakmai ismeretszerzés. Nem sokkal kedvezőbb a debreceni II. évesek helyzete sem, mivel alig előzi meg a szakmai felkészülés náluk a pihenés-szórakozás kategóriát. Legkedvezőbb arányt a kaposvári I. éven találunk, hol a tanulás 40%-os és az egyéb tevékenységek 60%-os részesedése már elfogadhatóbb helyzetet jelent. Ha a fő tevékenységcsoportok százalékos megoszlását nézzük, azt látjuk, hogy a kaposvári I. évben a 2/5 és 3/5 arány érvényesül a tanulás és a nem tanulás között, a III. évben az 1/4 és 3/4 rész már elgondolkodtató. A debreceni minta adatai közel állnak a teljes minta átlagához, ugyanis náluk 1/3 és 2/3 arány található a szakmai ismeretszerzés és a más tevékenységekre fordított idő terén.

Más felsőoktatási felmérések közül az 1966-os budapesti vizsgálat adataihoz mérten azt látjuk, hogy náluk a szakmai ismeretszerzésre fordított idő heti átlaga 405 perc, a mi 367 percünkkel szemben, az ébrenlét több mint 40%-a, a mi 34%-unkkal szemben. Még kedvezőtlenebb az összehasonlítás utáni kép a tanítójelöltek számára, ha az egyes rész-minták adatait vesszük az az ELTÉ-n végzett felmérés eredményei mellé.³ Ugyanis csak a

³ Tóth Gábor: Egyetemi hallgatók munkaerőlcésének vizsgálata. Pedagógiai Szemle 1968. 51–62.

kaposvári I. évesek adatai közelítenek az egyetemisták eredményeihez, a többi év eredményei messze elmaradnak attól.

Tóth Gábor disszertációjában megfogalmaz egy mutató jellegű normát az egyetemi hallgatók napi munkaidejére vonatkozóan. Eszerint a szakma körébe tartozó időtöltés a nap ébren töltött részének 50%-a, ami 8 óra 20 perces tevékenységnek felel meg, mint javasolt átlagjellegű norma. Sajnos, a mi tanítóképzős hallgatóink a teljes minta átlagát véve is – a napi 6 óra 7 percet –, de az egyes részminták eredményeit nézve különösen messze elmaradnak ettől a javasolt normától.

Más felsőoktatási vizsgálatból is kiderül, hogy a hallgatók heti munkaideje a tanítóképzősöknél jóval magasabb értéket jelent, így a JATE hallgatói átlagban 51 órát töltöttek el szakmai felkészüléssel, mely napi 8 és fél órának felel meg, s a napi időből 35,4%-ot tesz ki.⁴

Szovjet felmérésben olvashatunk napi tanulási időként szereplő adatot: átlagban 8 óra 16 percet, amelyben az I. és III. évesek napi 9 órai tanulása és a többi éven napi átlagban 7 órai szakmai felkészülési idő összegeződik.⁵ Lengyel egyetemi hallgatóknak életét vizsgáló felmérésből megtudjuk, hogy náluk 2 kar hallgatóinál meghaladta a munkára fordított összidő a napi 7 órát, míg 3 karon a 7 óra alatt maradt. A heti munkára fordított idő 45 óra 25 perc, míg a többi tevékenységre 36 órát fordítottak, s így az arány 5 : 4 a munka javára. De jelzik a kutatók, hogy ez az arány a vizsgaidőszak-tól távolabbi időszakban kicsit eltérő, akkor a munkaidő-tanulási idő és a szabad idő mennyisége közeledik egymáshoz, és eléri az 1 : 1 arányos beosztást.⁶

Mindezekkel a különböző felsőoktatási felmérésekkel és saját régebbi tanítóképzős vizsgálatunkkal összehasonlítva mostani felmérésünk eredményeit: elégedetlenek vagyunk tanítójelöltjeink időfelhasználásával. *Kevésnek tartjuk a szakmai ismeretszerzésre fordított időmennyiséget*, a teljes mintára érvényesen is, kivéve a kaposvári I. éveseket. *Ugyanakkor soknak tartjuk a különböző más tevékenységekre, főleg a pihenésre-szórakozásra fordított időmennyiségeket.* Helytelennek tartjuk a tanítóképzős hallgatóknál eléggé jelentős mértékben kialakult „kényelmes” életmódot, éppen a szakmára való felkészülés értékes éveiben.

⁴ *Szentirmai László: Szabadidő-struktúra vizsgálat egyetemi hallgatóknál.* „A hallgató szabadideje” című kötetben, Bp. 1970. 23–71.

⁵ *Lucskevics: Az orvoshallgatók időbeosztásának tanulmányozása.* „A hallgató szabadideje” című kötetben, Bp. 1970. 133–139.

⁶ *L. Gliscina: Diákotthonban lakó egyetemi hallgatók időbeosztása.* „A hallgató szabadideje” című kötetben, Bp. 1970. 157–179.